សំណង់ប្រាសាទក្នុងស្រុកកំពង់លែង នៃដែនដីអាណាចក្រចេនឡា

ដោយៈ **បណ្ឌិត ផុន កសិកា**

ប្រធានវិទ្យាស្ថានមនុស្សសាស្ត្រនិងវិទ្យាសាស្ត្រសង្គម

រាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

Email: kaseka1975@yahoo.com

សេចក្តីផ្តើម

អាណាចក្រចេនឡាចាត់ទុកជារដ្ឋដំបូងៗមួយក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍។ អាណាចក្រ ឬ រដ្ឋសំខាន់ៗ និងដំបូងបង្អស់ក្នុងដែនដីអាស៊ីអាគ្នេយ៍មានដូចជារដ្ឋហ្វូណន រដ្ឋចេនឡា និង រដ្ឋអង្គរ (អាណាចក្រអង្គរ ឬ ចក្រភពអង្គរ)[1]។

កត្តាដែលបណ្តាលឲ្យដែនដីមួយអាចត្រូវបានចាត់ទុកជារដ្ឋបានលុះណាដែនដីនោះ មានរចនាសម្ព័ន្ធគ្រប់គ្រងទឹកដីច្បាស់លាស់ ដែលជាព្រះមហាក្សត្រ ឬអាចនិយាយថា ជាទឹកដីដែលមានស្តេចគ្រប់គ្រង។ នៅមានចំណុចមួយចំនួនទៀតដូចជា មានមូលដ្ឋានប្រមូលទិន្នផល ឧទាហរណ៍ការធ្វើកសិកម្មដែលអាចប្រមូលភោគផលបានច្រើនសម្រាប់ទ្រទ្រង់រដ្ឋ។ កាលណាក្លាយជារដ្ឋបានលុះត្រាមានប្រព័ន្ធអក្សរសម្រាប់សរសេរច្បាស់លាស់។ ការគោរពប្រតិបត្តិសាសនាជាក់លាក់ណាមួយក៏ជាធាតុមួយរបស់រដ្ឋដែរ។

បើនិយាយអំពីអាណាចក្រចេនឡា គេរាប់បញ្ចូលតំបន់ដងទន្លេមេគង្គចន្លោះពីភ្នំពេញទៅដល់ជួរភ្នំដងរែក រួមទាំងផ្នែកផ្សេងៗទៀត មានបឹងទន្លេសាបនិងទន្លេមូល[2]។ នៅចន្លោះសតវត្សរ៍ទី៧-៨ អាណាចក្រនេះបានលេចចេញជារូបរាងឡើងគ្រប់គ្រងតំបន់ទំនាបទន្លេមេគង្គ ក្នុងគោលបំណងពង្រឹងនិងពង្រីកវិស័យកសិកម្មនៅតាមតំបន់នេះ[3]។ រាជធានីរបស់អាណាចក្រចេនឡាស្ថិតនៅសម្បូរព្រៃគុក ខេត្តកំពង់ធំ។ ភស្តុតាងដែលបញ្ជាក់អំពីដែនដីនៃអាណាចក្រចេនឡាមានដូចជាសិលាចារឹក សំណង់ប្រាសាទឥដ្ឋដែលសង់

[1] ហាយហេម, ២០១៣: ៣៦២

[2] ហាយហេម, ២០១៣: ៣០២

[3] សូមអាន Stark, 2017: 100

ក្នុងរចនាបថសម្បូរព្រៃគុក ព្រៃក្មេង និង រចនាបថកំពង់ព្រះ ព្រមទាំងបុរាណវត្ថុផ្សេងៗទៀត មានដូចជា កុលាលភាជន៍ជាដើម។

នៅតាមបណ្តាខេត្ត ស្រុក ខណ្ឌ ក្នុងប្រទេសកម្ពុជាតែងតែមានបន្សល់ទុកកស្តុតាងបុរាណវត្ថុនានា មានប្រាសាទ សិលាចារឹក កុលាលភាជន៍ ព្រមទាំងរចនាសម្ព័ន្ធបុរាណវត្ថុផ្សេងៗទៀត ដែលអាចឲ្យយើងសិក្សាកំណត់បានអំពីអត្តសញ្ញាណដែនដី និងអាយុកាល ការតាំងទីលំនៅរបស់មនុស្សនៅសម័យកាលណាមួយបាន។

ស្រុកកំពង់លែង ស្ថិតក្នុងខេត្តកំពង់ឆ្នាំង មានទីតាំងស្ថិតនៅជាប់ដងទន្លេសាប និងមានចម្ងាយ៦៥គីឡូម៉ែត្រខាងត្បូងរាជធានីចេនឡា (សម្បូរព្រៃគុក) ក៏ជាដែនដីស្ថិតក្នុងអាណាចក្រចេនឡាមួយដែរ។

អត្ថបទខ្លីមួយនេះជាអត្ថបទសម្រង់ពត៌មាននិងស្រាវជ្រាវដែលបានមកពីការចុះអង្កេតផ្ទាល់ និងសម្ភាសអ្នកពាក់ព័ន្ធរួមមានចាស់ទុំ ព្រឹទ្ធាចារ្យ ឆ្មាំយាមប្រាសាទ និងអាជ្ញាធរមូលដ្ឋាននៅតាមភូមិគោលដៅនៅស្រុកកំពង់លែង ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង។ អត្ថបទនេះបង្ហាញអំពីរចនាបថខ្លះៗ អាយុកាល នៃសំណង់ប្រាសាទបុរាណ និងស្ថានីយបុរាណផ្សេងៗ ក្នុងស្រុកកំពង់លែង ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង ដែលបង្ហាញអំពីលក្ខណៈអត្តសញ្ញាណនៃដែនដីចេនឡាកាលពីអតីតកាល។

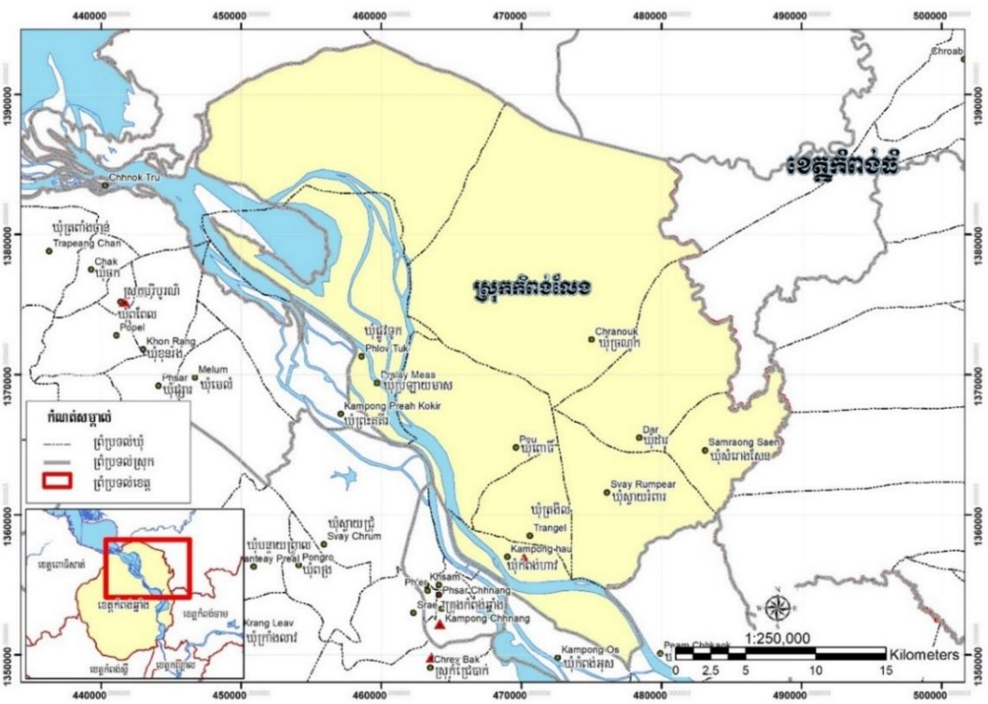

ផែនទីស្រុកកំពង់លែង ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង

១. ស្ថានភាពទូទៅស្រុកកំពង់លែង

ស្រុកកំពង់លែងគឺជាស្រុក១ក្នុងចំណោមស្រុកទាំង៧ ក្នុងខេត្តកំពង់ឆ្នាំង ស្ថិតនៅជាប់ដងទន្លេសាប ភាគខាងជើង ជាតំបន់លិចទឹកនៅរដូវវស្សាក្នុងតំបន់ដែលស្ថិតនៅជិតដងទន្លេ។ ស្រុកនេះមានព្រំប្រទល់ខាងកើតជាប់នឹងស្រុកបារាយណ៍ ខេត្តកំពង់ធំ ខាងលិចជាប់នឹងស្រុកបរិបូរណ៍ ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង ខាងជើងជាប់នឹងស្រុកកំពង់ស្វាយ ខេត្តកំពង់ធំ និងខាងត្បូងជាប់នឹងស្រុកជលគិរី និងក្រុងកំពង់ឆ្នាំង[4]។

ស្ថានភាពស្រុកកំពង់លែងនៅរដូវវស្សាគឺមានទឹកលិចនៅតំបន់ជុំវិញ នៅសល់តែតំបន់ភាគកណ្ដាល ព្រោះជាតំបន់សម្បូរភ្នំច្រើន។ ក្នុងចំណោមភ្នំទាំងនោះ មានភ្នំនាងកង្រីដែលមានឈ្មោះល្បីល្បាញទាក់ទងនឹងរឿងព្រេង «រិទ្ធសែននាងកង្រី» និងភ្នំទូកមាស។

នៅឆ្នាំ១៩៣៤ ខេត្តកំពង់ឆ្នាំងមានស្រុកតែ៥ទេ ដូចជា៖ ១/ស្រុករលាប្អៀរ, ២/ស្រុកបរិបូរណ៍, ៣/ស្រុកកំពង់លែង, ៤/ស្រុកកំពង់ត្រឡាច និង ៥/ស្រុកតាំងផ្ទោច[5]។ នៅបច្ចុប្បន្ននេះ ស្រុកកំពង់លែងមានឃុំចំនួន៩ដូចជា៖ ឃុំច្រណូក, ឃុំដារ, ឃុំកំពង់ហៅ ឃុំផ្លូវទូក, ឃុំពោធិ, ឃុំប្រឡាយមាស, ឃុំសំរោង,ឃុំស្វាយរំពារ និងឃុំត្រងិល។ កាលនោះដែរ ស្រុកកំពង់លែងមានទីរាជការនៅកំពង់ហាវ ឃុំដែលត្រូវធ្វើឡើងគឺ៖ ១/ឃុំកំពង់ហាវ, ២/ឃុំត្រងិល,៣/ឃុំពោធិ, ៤/ឃុំប្រឡាយមាស, ៥/ឃុំផ្លូវទូក, ៦/ឃុំដារ, ៧/ឃុំសំរោងសែន, ៨/ឃុំស្វាយរំពារ, ៩/ឃុំពាមឆ្កោក, ១០/ឃុំច្រណូក និង ១១/ឃុំព្រៃគគី[6]។ នៅសម័យបច្ចុប្បន្ន ស្រុកកំពង់លែង មានឃុំចំនួន៩ដូចជា៖ ឃុំច្រណូក, ឃុំដារ, ឃុំកំពង់ហៅ, ឃុំផ្លូវទូក, ឃុំពោធិ, ឃុំប្រឡាយមាស, ឃុំសំរោង,ឃុំស្វាយរំពារ និងឃុំត្រងិល។ បើធៀបនឹងឆ្នាំ១៩៣៥ ស្រុកកំពង់លែងមានឃុំពាមឆ្កោក និង ឃុំព្រៃគគីដែលកាត់ចូលក្នុងស្រុកជលគិរីវិញ។

ប្រជាពលរដ្ឋក្នុងស្រុកកំពង់លែងមានចំនួន៥៦៦៤៩ នាក់ មានផ្ទៃដីសរុប ៩៩៧៦៧ គីឡូម៉ែត្រក្រឡា ក្នុងនោះផ្ទៃដីព្រៃឈើចំនួន៦៦៥១៦ហិកតា ផ្ទៃដីព្រៃលិចទឹក៦១០០៥ ហិកតា ផ្ទៃដីដាំដុះចំនួន

[4] កម្មវិធីវិនិយោគបីឆ្នាំរំកិល២០២២-២០២៣ ស្រុកកំពង់លែង ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង, ទំព័រ IV ឆ្នាំ២០២១។

[5] ព្រះរាជប្រកាសលេខ១២ ចុះថ្ងៃទី១៣កើត ខែបុស្ស ឆ្នាំចធស័ក ព.ស. ២៤៧៧ (ថ្ងៃ១៧ ខែមករា ឆ្នាំ ១៩៣៥)

[6] ព្រះរាជប្រកាសលេខ១២ ចុះថ្ងៃទី១៣ កើតខែបុស្ស ឆ្នាបធស័ក ព.ស. ២៤៧៧ (ថ្ងៃ១៧ ខែមករា ឆ្នាំ ១៩៣៥) ដែលប្រកាសអារេតេ លោកឡឺរេស៊ីដង់សុប៉េរីយ៉ើរ លេខ១៨៦ ចុះថ្ងៃទី១៩ ខែមករា ឆ្នាំ ១៩៣៥ បញ្ញត្តិឱ្យសំរេចតាម។

១៩២៦៣ ហិកតា ផ្ទៃដីសាងសង់ចំនួន ១២១៨ហិកតា និងផ្ទៃដីផ្សេងៗទៀតចំនួន ១២៧៧០ ហិកតា[7]។ ចម្ងាយពីស្រុកកំពង់លែងមិនឆ្ងាយពីទីរួមខេត្តកំពង់ឆ្នាំងទេ ក៏ប៉ុន្តែពិបាកធ្វើដំណើរ ដោយសារខណ្ឌផ្តាច់ដោយដៃទន្លេសាបចំនួន៣។ នៅរដូវវស្សាមានផ្ទៃទឹកធំល្វឹងល្វើយ ដោយត្រូវធ្វើដំណើរតាមទូក កាណូត ឬ សាឡាង ដើម្បីឆ្លងដៃទន្លេទាំងនោះ (រូបលេខ១)។ ប្រជាពលរដ្ឋនៅស្រុកនេះភាគច្រើនគឺជាកសិករជិត៩០% ដែលប្រកបមុខរបរកសិកម្មធ្វើស្រូវវស្សាផង និង ស្រូវប្រាំងផង។ ស្រូវប្រាំងគេច្រើនធ្វើនៅទាបលិចទឹកនៅរដូវវស្សា។ នៅមានដំណាំរួមផ្សំមួយចំនួនដែលអ្នកស្រុកកំពង់លែងអាចដាំដុះបានដូចជា៖ បន្លែគ្រប់ប្រភេទ ពោត សណ្តែក ល្ពៅ ដំឡូងមី ដំឡូងជ្វា អំពៅ ស្វាយ ស្វាយចន្ទី[8]។ មុខរបរគួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍មួយដែលអ្នកស្រុកកំពង់លែងកំពុងអនុវត្តគឺការចិញ្ចឹមសត្វគោ និង ក្របី។ នៅពេលរសៀលថ្ងៃរៀបលិច គេឃើញមានហ្វូងគោ ក្របីដើរពេញផ្លូវ និងអាចម៍គោ អាចម៍ក្របីរនេលរនោគលើដងផ្លូវ ក្នុងបណ្តាឃុំមួយចំនួន។ ក្នុងមួយគ្រួសារៗ មានគោជាច្រើនក្បាល ដែលយ៉ាងហោចណាស់ក៏មាន២ទៅ៣ក្បាលដែរ។ គ្រួសារខ្លះមានគោផង និង ក្របីផងរហូតដល់២០ក្បាលក៏មាន (រូបលេខ២)។ ចំពោះក្របីវិញ មានក្របីច្រើនប្រភេទៗ បើភូមិណាដែលមានត្រពាំង ទំនប់ទឹក ឬថ្លុកមានទឹកដក់ច្រើន គេចិញ្ចឹមក្របីក៏ច្រើនដែរ ព្រោះក្របីអាចរកចំណីនៅក្នុងទឹកក៏បាន នៅលើគោកក៏បាន។

ជាទូទៅ អ្នកស្រុកកំពង់លែងចិញ្ចឹមគោប្រភេទគោកណ្តុរ (គោសម្ពរ) ច្រើនជាងគោពូជធំៗ។ រីឯតម្លៃគោកណ្តុរក្នុងមួយក្បាលអាចលក់បានពី៧០០ ០០០ រៀល រហូតដល់១ ២០០ ០០០ រៀល។

ចំណែកក្របីវិញ មានពូជក្របីស្រដៃ ក្របីសំពៅ និង ក្របីឃ្មៀច។ ក្របីស្រដៃមានរូបរាងតូចជាងក្របីសំពៅ ហើយតម្លៃក៏ថោកជាងក្របីសំពៅដែរ។ បើក្របីសំពៅមានតម្លៃជាង៤ ០០០ ០០០ រៀល (ជាងបួនលានរៀល) ក្របីស្រដៃមានតម្លៃតែជាង៣ ០០ ០០០ រៀលទេ (ជាងបីលានរៀល)។ ចំពោះក្របីឃ្មៀចវិញ ស្ទើតែផុតពូជទៅហើយ ព្រោះនៅសល់តែ៤ក្បាលគត់ ក្នុងស្រុកកំពង់លែង។

[7] កម្មវិធីវិនិយោគបីឆ្នាំរំកិល២០២២-២០២៣ ស្រុកកំពង់លែង ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង, ទំព័រ២ ឆ្នាំ២០២១។

[8] ឯកសារព័ត៌មានស្តីពី ស្ថានភាពស្រុកកំពង់លែង មន្ទីរផែនការខេត្តកំពង់ឆ្នាំង ២០២១។

នៅមានរបរនេសាទដែលអ្នកស្រុកកំពង់លែងអាចរកស៊ីបន្ថែមគ្រាន់ចិញ្ចឹមជីវិត ជាពិសេសសម្រាប់ប្រជាពលរដ្ឋដែលរស់នៅជាប់តំបន់លិចទឹកនៅរដូវវស្សា។

ប្រជាពលរដ្ឋនៅស្រុកកំពង់លែងក៏នៅមានចំណេះដឹងធ្វើសម្ភារៈ ប្រើប្រាស់ជាប្រពៃណីដូចជាការត្បាញកន្ទេលកក់ជាដើម ដែលជាមុខរបររួមផ្សំបន្ថែមទៀតក្រៅពីការងារធ្វើស្រែ (រូបលេខ២៣)។ នៅមានមុខរបរផ្សេងទៀត ដូចជា៖ លក់ដូរនៅផ្ទះ កម្មករសំណង់ កម្មករកាត់ដេរ សេវាកម្ម ចំណាកស្រុក ជាដើម។

រូបលេខ២១៖ ទិដ្ឋភាពស្រុកកំពង់លែងនៅចំណុចភ្នំនាងកងរី នៅរដូវវស្សា

រូបលេខ២២៖ ហ្វូងគោដើរតាមផ្លូវ ពេលចេញពីផ្ទះ ទៅរកស្មៅនៅតាមជើងភ្នំ និងក្របីឃ្មៀច

រូបលេខ២៣៖ កន្ទេលកក់ដែលអ្នកភូមិត្បាញរួចសម្រាប់យកទៅលក់

២. សំណង់ប្រាសាទ

២. ១. ប្រាសាទប្រុស (សក្ល[9])

ប្រាសាទប្រុស ឬ ប្រាសាទសក្លួ (និយាមការ៖ N. 12°25′ 06.6", E. 104°47′41.3") (រូបលេខ២) ស្ថិតក្នុងភូមិកង្កែប ឃុំច្រណូក ស្រុកកំពង់លែង ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង ជាប្រាសាទនៅតំបន់ទំនាប ដោយលើកដីជាទួលខ្ពស់ជាងវាលស្រែប្រហែល៣ម៉ែត្រ[10]។ ប្រាសាទនេះជាប្រាសាទឥដ្ឋ សង់នៅសម័យរចនាបថកំពង់ព្រះ (រូបលេខ៥) ដោយសារមានក្បាច់ចម្លាក់ផ្តែរនៅជាប់នឹងតួប្រាសាទ ជាផ្តែរក្នុងសិល្បៈរចនាបថកំពង់ព្រះ។ ដូច្នេះ ប្រាសាទនេះប្រហែល កសាងនៅក្នុងដើមសតវត្សរ៍ទី៨ ក្នុងសម័យចេនឡា។ ប្រាសាទប្រុសជាប្រាសាទឥដ្ឋដែលមានក្បាច់ចម្លាក់ឆ្លាក់លើតួប្រាសាទតែម្តង សូម្បីផ្តែរ សសរពេជ្រ សសរផ្អោបប្រាសាទអណ្តែតជាដើម(រូបលេខ៦ និង៧)។ ក្បាច់រចនាឆ្លាក់លើទ្វារបញ្ឆោតនៅគ្រប់ទិសគឺទិសខាងត្បូង ខាងជើង និងខាងលិច។ ចំណែកនៅទិសខាងកើត គឺជាទ្វារចូលទៅក្នុងប្រាសាទ។ នៅខាងក្នុងប្រាសាទ មានសសរពេជ្រធ្វើពីថ្មភក់ និងបល្ល័ង្កថ្មភក់មួយ។

នៅជុំវិញប្រាសាទ មានគ្រឹះប្រាសាទទួលបុរាណ ភូមិបុរាណ ព្រមទាំងត្រពាំងបុរាណ ដែលបង្ហាញថា នៅជុំវិញប្រាសាទមានការតាំងទីលំនៅជាច្រើន។ ប្រាសាទនេះនៅជិតផ្លូវឆ្ពោះទៅកាន់ខេត្តកំពង់ធំ។

កាលពីប្រាំឆ្នាំមុន ប្រជាជនបាននាំគ្នាសង់ជណ្តើរស៊ីម៉ង់ ដាក់ជាប់នឹងប្រាសាទ ដើម្បីឡើងចូលទៅក្នុងប្រាសាទ គោរពបូជា (រូបលេខ៨)។ នៅឆ្នាំ២០២២ ក្រសួងវប្បធម៌ និងវិចិត្រសិល្បៈជួសជុល និងអភិរក្សប្រាសាទប្រុស ដោយជួសជុលពង្រឹងរចនាសម្ព័ន្ធប្រាសាទ និងដកជណ្តើរ និងកំពូលស៊ីម៉ង់ចេញ (រូបលេខ៩)។

---

[9] អ្នកស្រុកកំពង់លែង ប្រើពាក្យ «សក្លួ» សំដៅលើអ្វីដែលមិនល្អ មិនស្អាត ជាពាក្យសម្តែងនូវលទ្ធផលអវិជ្ជមាន មិនល្អដូចគេ។ អ្នកស្រុកកំពង់លែងប្រើពាក្យនេះចំពោះប្រាសាទប្រុស (ប្រាសាទសក្លួ) មូលហេតុមានប្រាសាទមួយទៀតឈ្មោះប្រាសាទព្រះស្រី ស្ថិតភូមិប្រាសាទ ក្នុងឃុំដារ មានទំហំធំជាង ខ្ពស់ជាង និង ស្អាតជាង (សម្ភាសលោក អោក ហៃ ឆ្មាំប្រាសាទប្រចាំការិយាល័យវប្បធម៌ស្រុកកំពង់លែង ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង នៅថ្ងៃទៅ២០ ខែមីនា ខែតុលា ឆ្នាំ២០២២)។ ចំណែកលោក Aymonier (Aymonier, Etienne. (1900). Le Cambodge: Le Royaume Actuel, Tome I, P: 358-363.) និង Lajonquière សរសេរឈ្មោះប្រាសាទប្រុសថា «Kalo»។

[10] លោក Lajonquière សរសេរថា « Ce temple s’élève vers l'extrémité septé trional des pentes E. du Phnom Tuk Moas. C`est un sanctuaire en briques. Carré, ouvert à IE. Élevé sur une petite boss de terrain qui domine la plaine d'une hauteur de – à 3 mitres.» (Lajonquière, Lunet D. (1902). Inventaire Descriftif des Monuments du Cambodge, Tome I, P: 200-201).

រូបលេខ២៤៖ ប្រាសាទប្រុស ឬ ប្រាសាទសក្ក

រូបលេខ២៥និង៦៖ ផ្តែរថ្មភក់ និង ផ្តែរធ្លាក់ជាប់នឹងជញ្ជាំងប្រាសាទ

រូបលេខ២៨៖ ក្បាច់ចម្លាក់ផ្សេងៗនៅជាប់ជញ្ជាំងប្រាសាទ មានទាំងចម្លាក់លើផ្តែរ សសរពេជ្រ ប្រាសាទអណ្តែត

រូបលេខ២៨៖ កាំជណ្ដើរអ្នកស្រុកសាងសង់ពីស៊ីម៉ង់

រូបលេខ២៩៖ ប្រាសាទប្រុស (រូបថតខែសីហា ឆ្នាំ២០២២ បន្ទាប់ពីប្រាសាទត្រូវបានជួលជុលពង្រឹងរួច ដោយក្រសួងវប្បធម៌និងវិចិត្រសិល្បៈ)

២. ២. ប្រាសាទភ្នំពណ្ណរាយ

លោក អោក ហៃ ជាឆ្មាំប្រាសាទ ប្រចាំស្រុកកំពង់លែង ប្រាប់ឲ្យដឹងថា ឈ្មោះប្រាសាទភ្នំពណ្ណរាយមកពីប្រាសាទនេះធ្លាប់មានបដិមាព្រះវិស្ណុ។ រីឯលោក Etienne Aymonier (ជាអ្នកស្រាវជ្រាវជនជាតិបារាំង) សរសេរថា អ្នកស្រុកខ្លះហៅប្រាសាទ «ពណ្ណរាយ» មកពីពាក្យ «ល្អប្រពៃ, ដែលភ្លឺត្រចះ» ចំណែកអ្នកស្រុកខ្លះហៅ «ប្រាសាទព្រះនរាយណ៍» ដោយសារជាប្រាសាទរបស់ព្រះវិស្ណុ[11]។

ប្រាសាទភ្នំពណ្ណរាយ (និយាមការៈ N. 12°24′36.3", E. 104°44′24.5") (រូបលេខ ១០) ស្ថិតក្នុងភូមិឯលិច ឃុំចំណូក ស្រុកកំពង់លែង កសាងនៅលើភ្នំឈ្មោះពណ្ណរាយ ដែលនៅជើងភ្នំមានសាលាឆទានដែលបានកសាងឡើងដោយមានការឧបត្ថម្ភថវិកាដោយលោកឧកញ៉ា អ៊ឹង ប៊ុនហ៊ួរ។ ភ្នំពណ្ណរាយមានកម្ពស់៥០ម សន្ទូកលើវាលទំនាបរហូតដល់ទន្លេសាប ហើយស្ថិតនៅចុងខាងជើងជួរភ្នំទូកមាសដែលជាភ្នំធំមួយក្នុងស្រុកកំពង់លែង។

នៅពេលបច្ចុប្បន្ននេះ (ឆ្នាំ២០២២) ជាប្រាសាទមានតួ២ សង់ពីឥដ្ឋ មានថ្មភក់ជាគ្រឿងបង្គុំប្រាសាទ។ ក៏ប៉ុន្តែ នៅឆ្នាំ១៩០០ និង១៩០២ ក្នុងពេលដែលលោក Etienne Aymonier និង លោក Lunet de Lajonquière មកសិក្សាស្រាវជ្រាវចុះបញ្ជីសារពើភណ្ឌប្រាសាទ តួប្រាសាទភ្នំពណ្ណរាយមានចំនួន៣[12]ស្របតាមអក្សរជើង-ត្បូង។ ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយ លោក Lunet de Lajonquière សរសេរបន្ថែមទៀតថា តួប្រាសាទខាងជើង (បច្ចុប្បន្នលែងឃើញរូបរាងហើយនោះ) ស្ថិតក្នុងភាពបាក់បែក រិចរិលខ្លាំង។ តួប្រាសាទសង់ស្មើ ជាប់ៗគ្នា ដោយចន្លោះពីតួប្រាសាទមួយទៅតួប្រាសាទមួយទៀតប្រវែងតែ៩០សង់ទីម៉ែត្រប៉ុណ្ណោះ។ តួប្រាសាទកណ្ដាលមានទំហំខាងក្នុងធំជាងគេ ប្រវែង ៤,៥ម៉ែត្រ រីឯតួកណ្ដាលពីរទៀតមានទំហំខាងក្នុងប្រវែងតែ៣,៥ម៉ែត្រ។ មានផ្ដែរនៅពីមុខប្រាសាទដែលក្បាច់នោះជារចនាបថប្រែរូប (រូបលេខ១១)។ ដូច្នេះ ប្រាសាទប្រហែលក៏សាងនៅក្នុងសតវត្សរ៍ទី១០។ ចំណុចពិសេសមួយគឺ ប្រាសាទនេះបែមុខទៅទិស

[11] Aymonier, p. 359: 1900.

[12] «C`est un groupe de trois sanctuaires, en briques, carrés, alignés N-S., mais exceptionnellement ouverts à |`0 probablement à cause du Tonlè Sap qui est dans cette direction. Les portes sont san-avant-corps.» (Lajonquière, Lunet D. (1902). Inventaire Descriftif des Monuments du Cambodge, Tome I, P: 201-202)

ខាងលិច (២៥៥ ដឺក្រេ) ខុសពីប្រាសាទ ដទៃក្នុងស្រុកកំពង់លែង ហើយក៏ខុសប្លែកពីប្រាសាទជាច្រើនក្នុងប្រទេសកម្ពុជាដែរ។ លោក Lunet de Lajonquière យល់ថា ការបែមុខទៅទិសខាងជើងនៃប្រាសាទភ្នំពណ្ណរាយមកពីហេតុផលបែទៅរកបឹងទន្លេសាប[13]។ ចំណែកលោក Etienne Aymonier ក៏សន្និដ្ឋានដែរថា ដោយសារទេសភាពនៅភាគខាងលិចភ្នំពណ្ណរាយមានសម្រស់ព្រៃឈើ និងទំនាបលិចទឹកជាប់កន្ទុយភ្នែករហូតដល់បឹងទន្លេសាប ទើបគេសង់ប្រាសាទលើភ្នំពណ្ណរាយបែមុខទៅទិសខាងលិច[14]។ ករណីប្រាសាទបែមុខទៅទិសខាងលិចគឺជាបញ្ហាមួយដែលមានការពិភាក្សាគ្នាច្រើនរវាងអ្នកស្រាវជ្រាវប្រវត្តិសិល្បៈទាំងអ្នកស្រាវជ្រាវជាតិនិងអន្តរជាតិ ព្រោះមានប្រាសាទខ្លះក្នុងប្រទេសកម្ពុជាសង់បែមុខទៅទិសខាងលិច ដូចជាប្រាសាទអង្គរវត្តជាដើម។

មានវត្ថុបុរាណមួយចំនួន ត្រូវបានគេរៀបចំទុកដាក់មួយបណ្តុំចំពីមុខប្រាសាទ គឺនៅទិសខាងលិច (រូបលេខ១២)។ លោក Lunet de Lajonquière ក៏រៀបរាប់ដែរថា នៅមានសំណល់បដិមាទេពមួយ មានដៃ៦ ប៉ុន្តែលោកសង្ស័យថា ជាបដិមាមានដៃ៨ ដូចដែលអ្នកស្រុកប្រាប់ថា នៅប្រាសាទភ្នំពណ្ណរាយមានបដិមាព្រះនារាយណ៍មួយ ប៉ុន្តែត្រូវបាត់បង់ទៅហើយ[15]។

តាមការសិក្សាស្រាវជ្រាវនៅឆ្នាំ ២០២២ ប្រាសាទភ្នំពណ្ណរាយនៅរក្សាកម្ពស់ះ ចំពោះប្រាង្គខាងជើងមានកម្ពស់៧,១៩ ម៉ែត្រ ចំណែកតួខាងត្បូងមានកម្ពស់៧,៣៥ ម៉ែត្រ (រូបលេខ១៣និង១៤)។

ជារៀងរាល់ឆ្នាំនៅថ្ងៃទី១៥កើត ខែផល្គុន អ្នកស្រុកភូមិឯលិច ឃុំប្រណូក តែងប្រារព្ធធ្វើបុណ្យឡើងនៅលើភ្នំពណ្ណរាយរយៈ៥យប់ ៥ថ្ងៃ ដោយមានការចូលរួមពីប្រជាពលរដ្ឋយ៉ាងច្រើនកុះករផងដែរ ដើម្បីបួងសួងសុំពរជ័យសេចក្តីសុខចម្រើនដល់អ្នកភូមិនៅទីនោះ។ វិធីបុណ្យនេះ អ្នកស្រុកកំពុងលែងហៅថា «បុណ្យកម្សាន្តថ្វាយភ្នំពណ្ណរាយ»[16]។

---

13 Lajonquière, Lunet D. (1902). Inventaire Descriftif des Monuments du Cambodge, Tome I, P: 201.

14 Aymonier, p. 1900: 359.

15 សម្ភាសលោក អោក ហៃ ជាឆ្មាំប្រាសាទប្រចាំនៅស្រុកកំពង់លែង។

16 សម្ភាសលោកតាអាចារ្យ មិន ហួត អាយុ៧៤ឆ្នាំ គណៈកម្មការវត្តប្រណូក រស់នៅក្នុងភូមិឯលិច ឃុំប្រណូក ស្រុកកំពង់លែង ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង នៅថ្ងៃទី៧ ខែសីហា ឆ្នាំ២០២២។

រូបលេខ១០៖ ប្រាសាទពណ្ណរាយមើលពីមុខប្រាសាទដែលបែមុខទៅទិសខាងលិច

រូបលេខ១១៖ ផ្តែរប្រាសាទពណ្ណរាយ

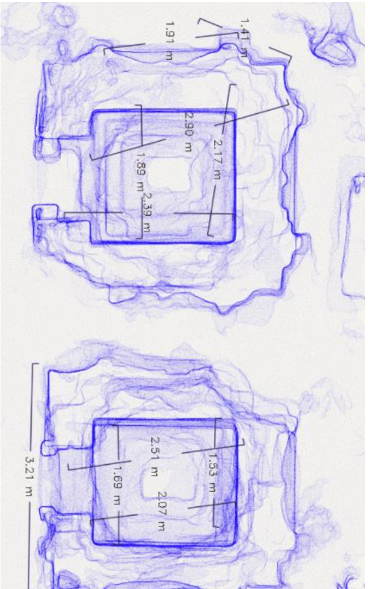

រូបលេខ១២និង១៣៖ គំនរបំណែកវត្ថុបុរាណដែលគេយកមកតម្រៀបនៅមុខប្រាសាទ និង ប្លង់ប្រាសាទ

រូបលេខ១៤៖ រូបត្រីទស្សន៍ប្រាសាទពណ្ណរាយ បង្ហាញពីកម្ពស់និងទំហំតួប្រាសាទ

ផែនទីភ្នំពណ្ណរាយ ស្ថិតនៅជាប់ផ្លូវពីទីរួមស្រុកមកកាន់ទីរួមឃុំច្រណូក

២. ៣. ប្រាសាទព្រះស្រី[17]

ប្រាសាទព្រះស្រីស្ថិតក្នុងភូមិប្រាសាទ ឃុំដារ (និយាមការ៖ N. 12°23′57.3", E. 104°48′40.1") (*រូបលេខ១៥, ១៦និង១៧*) ជាប្រាសាទឥដ្ឋសង់ក្នុងរចនាបថកំពង់ព្រះ។ មានសំណង់វត្តព្រះពុទ្ធសាសនាសង់នៅជាប់ប្រាសាទ នៅជ្រុងឦសាន្ត។ វាជាប្រាសាទនៅរក្សារូបរាងល្អច្រើន មានក្បាច់រចនានៅលើតួប្រាសាទ ដូចគ្នានឹងប្រាសាទ

[17] *លោក* Aymonier *សរសេរក្នុងអត្ថបទរបស់គាត់នៅឆ្នាំ១៩០០ថា អ្នកស្រុកខ្លះហៅព្រះស្រី ចំណែកអ្នកស្រុកខ្លះហៅថាបាស្រី ព្រោះអីមានបដិមាព្រះនាងលក្ស្មី* (Aymonier, 1900: 360)។

សក្ដៃរ។ ក្បាច់រចនានៅលើជញ្ជាំងប្រាសាទគ្រប់ជ្រុងទាំងអស់ ដោយការដាប់ជាក្បាច់ផ្សេងៗលើឥដ្ឋនៃជញ្ជាំងប្រាសាទតែម្ដង។ នៅគ្រប់ជ្រុងទាំងអស់មានចម្លាក់ក្រឡោតទាបនៃប្រាសាទអណ្ដែត។ លក្ខណៈចម្លាក់នៅរក្សាស្ថានភាពល្អបែបបនេះមិនសូវមាន ឬមានដោយកម្រណាស់សម្រាប់ប្រាសាទទាំងឡាយសង់ពីឥដ្ឋក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ជាពិសេសប្រាសាទដែលសង់ក្នុងសម័យមុនអង្គរ។ លោក Lajonquière និង លោក Aymonier បានកត់សម្គាល់ដូចគ្នាថា ប្រាសាទព្រះស្រីនៅរក្សាស្ថានភាពដើមបានល្អជាងប្រាសាទផ្សេងៗក្នុងប្រទេសកម្ពុជា[18]។

ប្រសិនបើយើងចូលទស្សនាប្រាសាទព្រះស្រី យើងនឹងឃើញប្រាសាទហាក់ដូចជាសង់ក្នុងបរិវេណវត្ត «វត្តប្រាសាទ» នៅជាប់នឹងព្រះវិហារ។ នៅខាងលិចប្រាសាទបន្តិច ប្រហែលប្រវែងតែ១០ម៉ែត្រ យើងឃើញមានខ្ទមអ្នកតាសង់ពីស៊ីម៉ង់ចំនួន២ ខ្ទមទី១សង់ផ្ទប់ជិត ដាក់ចម្រឹងដែក ដោយនៅក្នុងនោះមានបដិមាព្រះវិស្ណុមួយ។ ការសង់បែបនេះ ដើម្បីការពារកុំឲ្យចោរលួចយកបដិមានេះចេញពីវត្ត។ ចំណែកខ្ទមអ្នកតាមួយទៀត មានដាក់បុរាណវត្ថុធ្វើពីថ្មភក់ដែលសុទ្ធសឹងជាគ្រឿងបង្គំប្រាសាទ ឬគ្រឿងលម្អប្រាសាទ ដូចជា ផ្តែរ សសរពេជ្រ និង គ្រោងមេទ្វារនៅជាប់ជារចនាសម្ព័ន្ធមានន័យថាជា លក្ខណៈដើមនៅមេទ្វារនៅឈរបែបនេះ គឺគេគ្រាន់តែសង់ខ្ទមគ្របពីលើ។ នៅក្នុងខ្ទមអ្នកតានេះដែរក៏មានរូបអ្នកតាមួយ ប៉ុន្តែជាសំណង់សម័យថ្មី សង់ពីស៊ីម៉ង់ (រូបលេខ១៨ និង ១៩)។

រូបលេខ១៥និង១៦៖ តួប្រាសាទព្រះស្រី មានវត្តសង់ស្ទើប៉ះប្រាសាទនៅជ្រុងឦសាន្ត

[18] Aymonier, 1900: 360, និង Lajonquière, 1902: 197

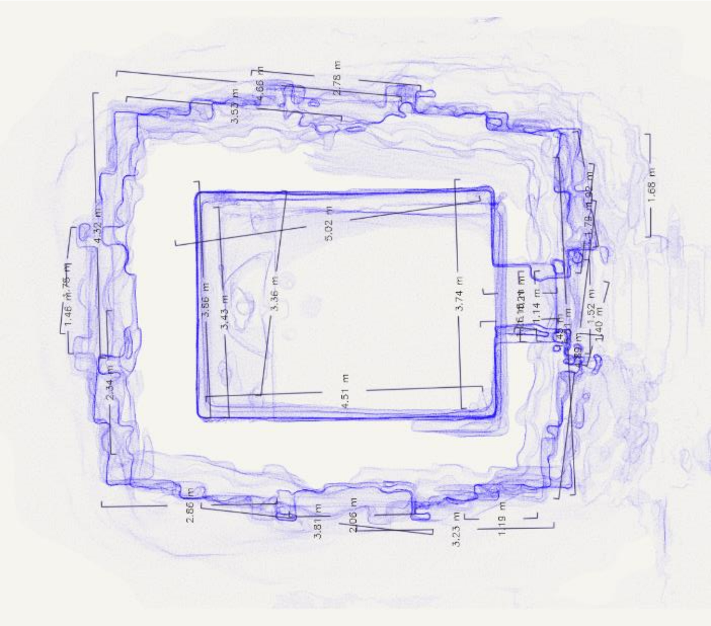

រូបលេខ១៧៖ ប្លង់ប្រាសាទព្រះស្រី

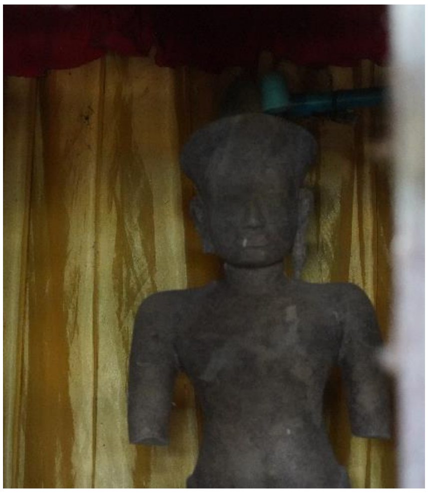

រូបលេខ១៨និង១៩៖ ខ្ទមអ្នកតាដែលខ្ទម១ដាក់បដិមាព្រះវិស្ណុ និងខ្ទម១ទៀតដាក់មេទ្វារ

តាមរយៈទិន្នន័យស្រាវជ្រាវរបស់លោក Lajonquière នៅឆ្នាំ១៩០២ ឲ្យដឹងថាប្រាសាទព្រះស្រីមានតួប្រាសាទចំនួន៣ ហើយប្រហែលជាសង់នៅសម័យខុសគ្នា ពីព្រោះប្លង់ប្រាសាទមិនត្រូវគ្នា ហើយស្ថិតក្នុងស្ថានភាពពុកផុយខុសគ្នា។ ប្រាសាទដែលធំជាងគេមានរាងបួនជ្រុង បែមុខទៅទិសខាងកើត និងទ្វារបើកចំហរនៅទិសខាងកើត និងទ្វារបញ្ឆោតនៅទិសបីផ្សេងទៀត។ ទំហំខាងក្រៅ ៩ម៉ែត្រ និង ៦,៣០ម៉ែត្រ, ចំណែកទំហំខាងក្នុងគឺ ៥,២០ម៉ែត្រ និង ៣,៦០ម៉ែត្រ[19]។ ប្រាសាទនេះនៅមានទ្វារ

[19] Lajonquière, 1902: 197-198

ឈើនៅជាប់នឹងប្រាសាទនៅឡើយ។ ចំណែកតួប្រាសាទទី២ ស្ថិតនៅចម្ងាយ៧ម៉ែត្រ ខាងជើងបន្តិចពីប្រាសាទធំ (ប្រាសាទព្រះស្រី) មានរាងការ៉េ។ ប្រាសាទនេះបែមុខទៅទិសខាងលិច ប៉ុន្តែតួប្រាសាទផ្នែកខាងលិចដួលរលំទាំងស្រុង នៅសល់តែផ្នែកខាងកើតដែលមានទ្វារបញ្ឆោត ប៉ុន្តែមិនមានក្បាច់លម្អទេ។ នៅខាងលិច ចម្ងាយ១០ម៉ែត្រពីប្រាសាទទី១ (ប្រាសាទព្រះស្រី) មានតួប្រាសាទមួយទៀត ក៏ប៉ុន្តែដួលរលំទាំងស្រុងហើយ បន្សល់នៅតែគ្រោងមេទ្វារបែមុខទៅទិសខាងលិច មានកម្ពស់១ម៉ែត្រ ដែលលោកគិតថា គឺជាមេទ្វារប្រាសាទដូចប្រាសាទផ្សេងទៀតដែរ[20]។ (រូបលេខ២០)

រូបលេខ២០៖ រូបភាពទូទៅមើលពីលើអាកាស បង្ហាញពីទីតាំងតួប្រាសាទដែលលោក Lajonquière បានរៀបរាប់ក្នុងសៀវភៅ Inventaire Descriftif des Monuments du Cambodge

---

[20] សេចក្តីដែលរៀបរាប់ក្នុងអត្ថបទគឺដកស្រង់ចេញពីអត្ថបទរបស់លោក Lajonquière (Inventaire Descriftif des Monuments du Cambodge, Tome I) ឆ្នាំ 1902 ក្នុងទំព័រ 199។

២. ៤. ប្រាសាទថ្មមប្តី[21]

ប្រាសាទថ្មមប្តី (និយាមការ៖ N. 12°22'54.4", E. 104°48'01.0") (រូបលេខ២១) ស្ថិតក្នុងភូមិជ្រលង ឃុំដារ ស្រុកកំពង់លែង ជាប្រាសាទមានតួ២ សង់លើខឿន ដែលមានក្លោងទ្វារ តែបានបាក់ដួលរលំ។ តួប្រាសាទនៅទិសខាងជើងបាក់បែកទ្រុឌទ្រោមខ្លាំងស្ទើតែរលំនៅជញ្ជាំងខាងលិច (រូបលេខ២២, ២៣និង២៤)។ គេបានយកផ្តែរមួយពីប្រាសាទនេះទុកក្នុងសារមន្ទីរជាតិភ្នំពេញ (រូបលេខ២២)។ តាមក្បាច់រចនាលើផ្តែរជាក្បាច់ក្នុងរចនាបថឃ្លាំង។ ដូច្នេះប្រាសាទនេះប្រហែលសង់ក្នុងសតវត្សរ៍ទី១១។

រូបលេខ២១៖ ប្រាសាទថ្មមប្តី

រូបលេខ២២៖ ជញ្ជាំងខាងលិចនៃតួប្រាសាទខាងជើងបាក់រលំនៅសល់ជុំឥដ្ឋពីរបីជុំ

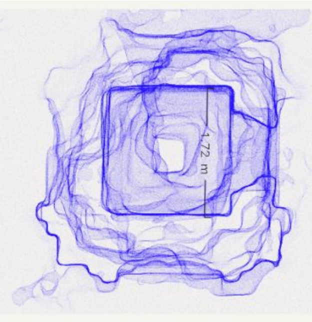

រូបលេខ២៣៖ ប្លង់បាត តួប្រាសាទខាងត្បូង

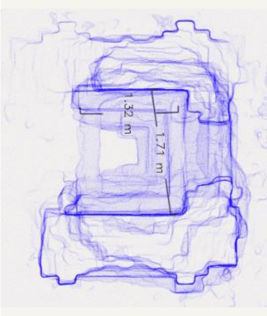

រូបលេខ២៣៖ ប្លង់បាត តួប្រាសាទខាងជើង

[21] ជាទូទៅការសិក្សាស្រាវជ្រាវចុះបញ្ជីប្រាសាទនៅដើមឆ្នាំ១៩០០ គឺមានលោក Lajonquière (១៩០២) និងលោក Aymonier (១៩០០) នៅទូទាំងប្រទេសកម្ពុជា។ ចំណែកនៅស្រុកកំពង់លែង លោកទាំង២នាក់ក៏បានចុះសិក្សានិងចុះបញ្ជីរៀបរាប់អំពីប្រាសាទមួយចំនួនដូចបានរៀបរាប់ខាងលើរួចមកហើយ។ គួរឲ្យប្លែក និង ចម្លែកដែលប្រាសាទថ្មមប្តីមិនមានក្នុងអត្ថបទរបស់លោកទាំង២។ បើប្រាសាទស្ថិតក្នុងព្រៃជ្រៅ ទៅមិនដល់ ក៏មិនថាដែរ ក៏ប៉ុន្តែប្រាសាទថ្មមប្តីស្ថិតក្នុងភូមិជ្រលង ឃុំដារ ដែលស្ថិតនៅចម្ងាយប្រមាណ៥០០ម៉ែត្រពីផ្លូវទៅកាន់ទីរួមស្រុកកំពង់លែង។

រូបលេខ២៤៖ ផ្តែរយកពីប្រាសាទថ្នមប្តី បច្ចុប្បន្នតាំងនៅសារមន្ទីរជាតិភ្នំពេញ

២. ៥. ប្រាសាទតូច

ប្រាសាទតូច ស្ថិតក្នុងភូមិប្រាសាទ ឃុំដារ ស្រុកកំពង់លែង ស្ថិតនៅចម្ងាយ ៣០០ម៉ែត្រ ខាងលិចប្រាសាទព្រះស្រី នៅលើទួលធម្មជាតិទំនងជាចុងភ្នំ។ តួប្រាសាទនៅសល់កម្ពស់១ម៉ែត្រ និង ផ្តែររចនាសម្បូរព្រៃគុក សិលាចារឹក២ផ្ទាំង ១ផ្ទាំងបែកជា២កំណាត់ សរសេរជាភាសាខ្មែរ[22]។ (រូបលេខ ២៥, ២៦និង២៧)

រូបលេខ២៥និង២៦៖ តួប្រាសាទតូច និង សិលាចារឹក

រូបលេខ២៧៖ ផ្តែរនៅប្រាសាទតូច ស្ថិតក្នុងរចនាបថសម្បូរព្រៃគុក

[22] Lajonquière, 1902: 199

៣. ទួលគ្រឹះប្រាសាទ

នៅស្រុកកំពង់លែង ក្រៅពីប្រាសាទដែលនៅមានរូបរាងនៅឡើយ នៅមានគ្រឹះប្រាសាទ ឬ ទួលប្រាសាទដែលអាចជាទីគោរពសក្ការៈបូជានៅសម័យណាមួយផងដែរ។

៣. ១. ភ្នំប្រស់ព្រលឹង

ភ្នំប្រស់ព្រលឹងមានទីតាំងស្ថិតក្នុងភូមិពោធិ៍ ឃុំពោធិ៍ (និយាមការ៖ N. 12°23′18.1" , E. 104°43′47.0")។ ភ្នំប្រស់ព្រលឹងគឺជាទួលធម្មជាតិតូចមួយ មានថ្មក្រានីត។ នៅលើទួលមានបល្ល័ង្កថ្មភក់មួយដែលគេគោរពបូជា អុចធូបបន់ស្រន់សុំសេចក្ដីសុខ។ នៅក្បែរបល្ល័ង្កមានស្នាមរណ្ដៅជីកតូចមួយ ដែលនៅជុំវិញរណ្ដៅមានបំណែកឥដ្ឋដុតដែលជាប្រភេទឥដ្ឋសំណង់ប្រាសាទ។ បំណែកឥដ្ឋមានសណ្ឋានពុកផុយខ្លាំង ហើយជាបំណែកតូចៗ (រូបលេខ២៨, ២៩ និង៣០)

រូបលេខ២៨និង២៩៖ បល្ល័ង្កថ្មភក់ និងបំណែកឥដ្ឋប្រាសាទនៅលើទីទួលប្រស់ព្រលឹង

រូបលេខ៣០៖ ទិដ្ឋភាពនៃទួលប្រស់ព្រលឹង

៣. ២. ទួលសំពេង

ទួលសំពេងស្ថិតក្នុងភូមិគុយ ឃុំដារ ស្រុកកំពង់លែង ស្ថិតនៅជិតដើងភ្នំដែរ គឺជាទួលប្រាសាទមានទម្របដិមាមានរន្ធចំនួនបី (៣) រន្ធ២ (សងខាង) ស្ថិតនៅផ្ទៃរាបដូចទម្រផ្សេងដែរ ប៉ុន្តែរន្ធ (រន្ធកណ្តាល) មួយស្ថិតនៅលើទម្រតូចមួយទៀត រាងមូល មានចម្លាក់ក្បាច់ត្របកឈូក។ មើលមួយភ្លែត ទម្រនេះដូចជាផ្តិលដាក់ពីលើទម្រធំ។ ទម្រតូចរាងមូលនេះជាថ្មមួយដុំជាប់គ្នានឹងទម្រធំតែម្តង (រូបលេខ៣១)។ ក្រៅពីនេះ នៅលើទួលមានដុំថ្មបាយក្រៀម និងឥដ្ឋប្រាសាទ។ នៅជុំវិញទួលប្រាសាទ មានបំណែកកុលាលភាជន៍ជាច្រើន។

រូបលេខ៣១៖ បល្ល័ង្កនៅលើទួលសំពេង

៣. ៣. ទួលគោកស្រុក

ទួលគោកស្រុកស្ថិតក្នុងភូមិក្នុង ឃុំស្វាយរំពារ ស្ថិតលើទួល មានថ្មបាយក្រៀម មានខ្ទមអ្នកតាស្ថិតនៅក្រោយសាលាបឋមសិក្សា ហើយមានត្រពាំងនៅខាងកើតទួល (រូបលេខ៣២)។

រូបលេខ៣២៖ ទួលគោកស្រុក

៣. ៤. ទួលបល្ល័ង្ក

ទួលបល្ល័ង្កស្ថិតក្នុងភូមិតាឡាច់ ភាគខាងកើត ឃុំស្វាយរំពារ មានទម្រង់បដិមាធំមួយ លិង្គបែកជាពីរ និងមានជុំថ្មបាយក្រៀមស្ថិតក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធសំណង់ (រូបលេខ៣៣)។

រូបលេខ៣៣៖ ទួលបល្ល័ង្កមានបល្ល័ង្ក និង បំណែកលិង្គ

៣. ៥. ភ្នំទេពី

ភ្នំទេពីស្ថិតក្នុងភូមិកំពង់បឹង ឃុំកំពង់ហៅ នៅជិតស្ទឹងជីនិត មានទីតាំងបុរាណចំនួន៤ទីតាំងនៅតាមកំពូលភ្នំនីមួយៗ។

-**ទួលគ្រឹះភ្នំទេពីទី១៖** ជាចំណុចទីតាំងខ្ពស់ជាងគេ មានសំណង់តម្កល់អ្នកតាព្រះនាងទេពី។ នៅទីនោះគឺជាគ្រឹះប្រាសាទ មានជុំឥដ្ឋប្រាសាទជាច្រើន មានផ្ដែរក្នុងរចនាបថសម្បូរព្រៃគុក តែបែកជាពីរដុំ។ មានមេទ្វារផ្នែកខាងក្រោមយកមកប្រើជាទម្ររូបសំណាក់ទេពីបច្ចុប្បន្ន និងមេទ្វារមួយទៀតដាក់ពីមុខរូបសំណាកព្រះនាងទេពី។ នៅមានសសរពេជ្រសម័យអង្គរ។

រូបលេខ៣៤និង៣៥៖ ទីតាំងភ្នំទេពី ទីតាំងទី១ និង ផ្ដែររចនាបថសម្បូរព្រៃគុក

រូបលេខ៣៦និង៣៧៖ បល្ល័ង្ក និង មេទ្វារត្រូវបានគេយកមកធ្វើជាគ្រឿងផ្សេងៗសម្រាប់សំណង់អ្នកតា

រូបលេខ៣៩៖ សសរពេជ្រ និង ដុំឥដ្ឋប្រាសាទ

-ទួលគ្រឹះភ្នំទេពីទី២

ជាគ្រឹះប្រាសាទមួយ មានបំណែកឥដ្ឋច្រើនព្រមទាំងស្ថិតក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធប្រាសាទ។ គេសង់សំណង់ថ្មី តែត្រូវបានគេវាយចោលវិញ។ ជាសាឡុំវត្តលោកយួន (ក្នុងសម័យសង្គមរាស្ត្រនិយម ឬ សម័យលន់នុល) តែត្រូវទម្លាក់គ្រាប់បែកនៅសម័យសង្គ្រាម។ នៅឆ្នាំ១៩៨២ ទាហានរដ្ឋាភិបាលបោះទីតាំងនៅទីនេះដោយដាក់កាំភ្លើងធំនៅទីនេះផង។

រូបលេខ៤០និង៤១៖ បំណែកឥដ្ឋប្រាសាទនៅចំណុចទី២នៃភ្នំទេពី

-ទួលគ្រឹះភ្នំទេពីទី៣

នៅលើទីតាំងធំដែលមានកុដិព្រះសង្ឃជាច្រើន។ មានសំណង់គ្រឹះប្រាសាទនៅមានកម្ពស់ជាង១ម៉ែត្រ មានឥដ្ឋ និង ថ្មបាយក្រៀមជាច្រើន។ នៅពីលើរចនាសម្ព័ន្ធសំណង់នេះមាន៖ សសរពេជ្រ, កំពូលប្រាសាទ, មេទ្វារ, ប្រអប់ជើងបដិមា, ទម្របដិមា, សន្ទឹកសីមា។ នៅខាងជើងរចនាសម្ព័ន្ធសំណង់មានផ្តែររចនាបថសម្បូរព្រៃគុក ប៉ុន្តែសឹករិចរឹលខ្លាំង។

រូបលេខ៤២និង៤៣៖ គ្រឹះប្រាសាទនិងបំណែកថ្មភក់ នៅចំណុចទីតាំងទី៣ នៃភ្នំទេពី

រូបលេខ៤៣និង៤៥៖ បំណែកថ្មភក់ នៅចំណុចទីតាំងទី៣ នៃភ្នំទេពី

រូបលេខ៤៦៖ បំណែកផ្តែររចនាបថសម្បូរព្រៃគុក នៅចំណុចទីតាំងទី៣ នៃភ្នំទេពី

-ទួលគ្រឹះភ្នំទេពីទី៤

ស្ថិតនៅផ្នែកមួយទៀត ភាគខាងលិចទួលទី៣ ដែលគេសង់សំណង់ថ្មីគ្របពីលើ ហើយយើងអាចឃើញបំណែកឥដ្ឋប្រាសាទខ្លះ និង បំណែកថ្មបាយក្រៀមខ្លះដែរ។

រូបលេខ៤៧និង៤៨៖ បំណែកឥដ្ឋប្រាសាទ នៅចំណុចទីតាំងទី៤ នៃភ្នំទេពី

ផែនទីទីតាំងភ្នំទេពី ស្ថិតនៅជាប់ស្ទឹងជីនិត (ប្រភព៖ Google Earth)

សន្និដ្ឋាន

ការសិក្សាបង្ហាញថា មានប្រាសាទមួយចំនួនត្រូវបានសាងសង់ក្នុងស្រុកកំពង់លែង ដូចជាប្រាសាទសក្ក ឬ ប្រាសាទប្រុស, ប្រាសាទព្រះស្រី, ប្រាសាទតូច, ប្រាសាទភ្នំពណ្ណរាយ និង ប្រាសាទថ្មបុក្គ។ លើសពីនេះ នៅមានគ្រឹះប្រាសាទមួយចំនួនដែរ។

ប្រាសាទទាំងនោះសាងសង់នៅសម័យកាលខុសៗគ្នាដែរ ឧទាហរណ៍ ប្រាសាទសក្ក (ប្រាសាទប្រុស), ប្រាសាទព្រះស្រី, ប្រាសាទតូច, ទួលគ្រឹះប្រាសាទទេពីនៅកំពូលទី១, ទួលគ្រឹះប្រាសាទទេពីនៅកំពូលទី២ និង ទួលគ្រឹះប្រាសាទទេពីនៅកំពូលទី៤ សាងសង់នៅសម័យមុនអង្គរ ក្នុងរចនាបថសម្បូរព្រៃគុក និងរចនាបថកំពង់ព្រះ ប្រហែលក្នុង សតវត្សរ៍ទី៧ និងទី៨ នៃសម័យកាលចេនឡា។ ចំណែកប្រាសាទពណ្ណរាយ, ប្រាសាទថ្មបុក្គ, តួប្រាសាទដែលបែមុខទៅទិសលិចនៃក្រុមប្រាសាទព្រះស្រី[23] ទួលគ្រឹះប្រាសាទទេពីនៅកំពូលទី៣ និងទួលគ្រឹះប្រាសាទខ្លះទៀតសាងសង់ក្នុងសម័យអង្គរ គឺក្នុងរចនាបថ ប្រែរូប និងរចនាបថឃ្លាំង នៃរាជព្រះបាទសូរ្យវរ្ម័នទី១ ក្នុងសតវត្សរ៍ទី១១។

សរុបមក ទឹកដីស្រុកកំពង់លែងគឺជាចំណែកមួយនៃដែនដីនៃអាណាចក្រចេនឡា នាសតវត្សទី៧ និងទី៨ ដែលមានសំណង់ប្រាសាទឥដ្ឋកសាងសម្រាប់គោរពបូជាដល់ព្រះឥសូរនៃហិណ្ឌូសាសនា។

ទាក់ទងនឹងការតាំងទីលំនៅរបស់មនុស្សនៅស្រុកកំពង់លែង យើងដឹងហើយថា មានស្ថានីយបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រដ៏ល្បីល្បាញមួយឈ្មោះ «ស្ថានីយសំរោងសែន» ក៏ស្ថិតក្នុងស្រុកកំពង់លែងនេះដែរ។ អត្ថបទលោក Lajonquière ក៏បាននិយាយអំពីស្ថានីយសំរោងសែននេះដែរ[24] ដែលមនុស្សមកតាំងទីលំនៅប្រកបមុខរបរចិញ្ចឹមជីវិតដោយការធ្វើនេសាទ ព្រោះគេរកឃើញវត្ថុបុរាណ ដូចជា ផ្ទៃសន្ទូច ឧបករណ៍ស្និតសំរិទ្ធ និងស្រទាប់គំនរលាសយ៉ាងក្រាស់។ ភស្តុតាងនេះបង្ហាញថា មនុស្សមករស់នៅក្នុងស្រុកកំពង់លែងតាំងពីសម័យបុរេប្រវត្តិ ហើយបន្តរស់នៅដល់សម័យហ្វូណន[25] មុននឹងឈានដល់សម័យចេនឡា។ ការតាំងទីលំនៅរបស់មនុស្សនៅក្នុងស្រុកកំពង់លែងមិនបានបញ្ចប់ ឬ រើលំនៅដ្ឋានទៅណាទេ មនុស្សបន្តរស់នៅដល់សម័យអង្គរទៀត ដែលមាន

[23] លោក Lajonquière បានហៅប្រាសាទព្រះស្រីថា «ក្រុមប្រាសាទព្រះស្រី (groupe de Prah Srei)» ដោយសារមានជាបណ្តុំប្រាសាទមានតួច្រើន។

[24] Lajonquière 1902: 196

[25] ភស្តុតាងកុលាលភាជន៍សម័យហ្វូណន មានដូចជា ប្រភេទកុណ្ឌី ក៏បានរកឃើញ ចំណែកទួលប្រាសាទមួយចំនួនក៏អាចកសាងក្នុងសម័យហ្វូណនដែរ។

កស្តុតាងសំណង់ប្រាសាទភ្នំពណ្ណរាយ និង ប្រាសាទថ្មបុទ្ធ និងគ្រឹះប្រាសាទភ្នំទេពី កំពូលទី៣។ សម័យក្រោយមកទៀត មនុស្ស ក៏មិនបោះបង់ទីតាំងនេះដែរ មនុស្សនៅបន្ត រស់នៅរហូតដល់សម័យកណ្តាល[26] និងមក ដល់សម័យបច្ចុប្បន្ន ដូចយើងឃើញស្រាប់។

ទីតាំងមួយដែលមានសហគមន៍ មនុស្សរស់នៅបាន ហើយអាចបន្តជាហូរហែ រហូតមិនដាច់ ចាប់ផ្តើមពីសម័យកាលណា មួយនោះ គឺទីតាំងនោះប្រាកដជាមាន សក្តានុពលសេដ្ឋកិច្ចគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់ ទ្រទ្រង់ការចិញ្ចឹមជីវិតរបស់មនុស្ស។ ជាក់ ស្តែង ស្រុកកំពង់លែងដែលជាផ្នែកនៃដែនដី អាណាចក្រចេនឡាមានភូមិសាស្ត្រ អំណោយផល (មានដីខ្ពស់ ដីទំនាប ភ្នំ បឹង ព្រៃ) ដល់ការធ្វើកសិកម្មស្រូវ ទាំងស្រូវ ប្រាំងនិងវស្សា មានមនុស្សបន្តរស់នៅរហូត ចាប់តាំងពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ។ កត្តា សំខាន់មួយទៀត ធនធានមច្ឆាទាំងឡាយ ទឹកសាបដែលមានក្នុងទន្លេសាប ក៏ដូចជា ក្នុងដៃទន្លេ បឹង និងព្រៃដែលមានសត្វមច្ឆា ផ្សេងៗ គឺជាអាហារចាំបាច់ខ្វះមិនបានរបស់ មនុស្ស តាំងពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្ររហូត មកដល់បច្ចុប្បន្នផងដែរ។

ដូច្នេះ ការថែរក្សាធនធានធម្មជាតិ ក្នុងទន្លេសាប បឹង ព្រៃ ពិតជាមានសារ សំខាន់ចំពោះប្រជាជនខ្មែរ ដែលរស់រាន្ត មានជីវិតតាំងពីសម័យបុរេប្រវត្តិសាស្ត្រ សម័យហ្វូណន សម័យចេនឡា សម័យអង្គរ សម័យក្រោយអង្គរ និង សម័យបច្ចុប្បន្ននេះ ទៀត ដោយសារមានអាហារទឹកសាប សម្រាប់ទ្រទ្រង់ជីវិត ។

[26] វិហារដែលកសាងក្នុងវត្តប្រាសាទដែលកសាងស្ទើ ជាប់ប្រាសាទព្រះស្រី ត្រូវបានសង់ឡើងមុនឆ្នាំ១៩០០ មុនពេលលោក Etienne Aymonier និងលោក Lunet de Lajonquière មកស្រាវជ្រាវ។ លោក Lunet de Lajonquière សរសេរថា « Ce sanctuaire, à l'entrée duquel est du reste arriolée une pagode moderne, n'est pas abandonné : il contient des porte cires, des chaires de bonzes et autres ustensiles du culte Bouddhique.»។

ឯកសារយោង

-*ផាល ហាយឆេម, (២០១៣) វប្បធម៌ដំបូងនៃតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ដីគោក, អង្គការបុរាណវត្ថុវិទ្យាខ្មែរ និង រាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា។*

-Aymonier, Etienne. (1900). Le Cambodge: Le Royaume Actuel, Tome I, P: 258-263.

-Lajonquière, Lunet D. (1902). Inventaire Descriftif des Monuments du Cambodge, Tome I, P: 193-202.

-Stark, Miriam T. (2014). Pre-Angkorian and Angkorian Cambodia in Southeast Asia: From Prehistory to History, edited by Ian Glover and Peter Bellwood.

-*ព្រះរាជប្រកាសលេខ១៤ ចុះថ្ងៃទី១៣កើត ខែបុស្ស ឆ្នាំចធស័ក ព.ស. ២៤៧៧ (ថ្ងៃ១៧ ខែមករា ឆ្នាំ១៩៣៥)*

-*ឯកសារព័ត៌មានស្តីពី ស្ថានភាពស្រុកកំពង់លែង មន្ទីរផែនការខេត្តកំពង់ឆ្នាំង ២០២១។*

-*កម្មវិធីវិនិយោគបីឆ្នាំរំកិល២០២២-២០២៣ ស្រុកកំពង់លែង ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង, ឆ្នាំ២០២១។*

បទសម្ភាសន៍

-*លោកតាអាចារ្យ ម៉ិន ហួត អាយុ៧៤ឆ្នាំ គណៈកម្មការវត្តប្រណូក រស់នៅក្នុងភូមិឯលិច ឃុំប្រណូក ស្រុកកំពង់លែង ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង នៅថ្ងៃទី៧ ខែសីហា ឆ្នាំ២០២២។*

-*លោក អោក ហៃ ឆ្មាំប្រាសាទនៃការិយាល័យវប្បធម៌ស្រុកកំពង់លែង ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង នៅថ្ងៃទៅ ២០ ខែមីនា តុលា ឆ្នាំ២០២២។*